

(2) *Si me le ha fecho.* Nam etiam conditio concipitur in præteritum, l. *conditio in præteritum*, D. *de verb. obligat.* vide l. 3. in princ. et ibi Bart. D. *de adm. legat.*

(3) *Ventr.* Et licet conditio concipiatur per verba futuri temporis, sufficit, quod fuerit impleta testatore ignorante tempore quo actus geritur, ut in l. *hæc conditio filie meæ*, §. fin. cum l. sequenti, D. *de condition. et demonstr.* l. *si ita sit scriptum*, §. fin. D. *de legat.* 2. l. *quidam relegatus*, in princ. D. *de reb. dub.* unde si Papa mandat alicui provideri in certa ecclesia de prima vacatura, poterit provideri de ea, quæ tunc vacabat tempore datæ, saltem si Papa ignorabat tunc vacare, ut tenet Cynus in l. *cum uxori*, C. *quando dies legat. ced.* Angel. et moderni in l. *Titius* §. 1. per illum textum, D. *de liber. et posthum.* et adde quod notat Bald. in l. fin. col. fin. C. *de sentent. quæ sine cert. quant. profer.* unde si Princeps concedat licentiam faciendi majoriam, comprehendit etiam jam factam, argumento l. *si quis filio exheredato*, §. 6. vers. *quaratione*, D. *de injur. rupt.* ubi Bald. colligit, quod permittens de novo facere, videtur confirmare jam factum, nisi aliqua ratio in contrarium subesse, secundum Paul. de Castr. in dict. §. 6. et in dict. l. *hæc conditio*, §. *si sic*, ubi vide ad quæstionem, quam dicit se habuisse de facto.

(4) *Cumpla.* Concordat cum l. unic. §. *sin autem aliquid*, C. *de caduc. tollen.* et cum l. *cadere diem*, D. *de verb. signif.* et cum l. 1. tit. 4. Partit. 4. et l. 26. tit. 5. Part. 5. et ead. Partit. tit. 11. l. 14. l. *hujusmodi*, cum similibus, D. *quando dies legat. ced.* l. *qui hæredi*, §. fin. D. *de condit. et demonstr.*

(5) *Causa.* Habes hic, quod *razon* in nostro vulgari, idem est quod *causa* in latino sermone: et quid sit causa? Vide per Bart. in l. *demonstratio falsa*, §. *quod autem*, in princ. D. *de condit. et demonstr.* ubi Bart. diffinit quod causa est quid præteritum, vel instans quo impellimur, ut aliquid disponamus, et Bald. in rubr. C. *de instit. et substit.* dicit, quod *causa* est adjectio, motivum finale vel impulsivum testatoris ostendens; et satis cum ista diffinitione Bartoli et Baldi consonat ista lex.

(6) *Verdadera.* Vide supra in l. proxima.

(7) *Munera.* Adde l. 2. tit. 4. 1. Part. et modus est adjacens determinationi, non dispositioni, sed executioni ejus, secundum Bald. in l. *si plures*, col. 7. C. *de condition. insert.* et quo modo cognoscatur modus à conditione, vide per Bald. in l. *cum eorum*, C. *de sentent.* et vide quod dicit in l. *cum res*, C. *de donat.* et quod dicit Bart. in l. *licet*, D. *ut legator. nomin. caveat*, et quando est modus licet testator utatur verbo *ea conditione*, nihilominus est modus, secundum Bart. in l. *quibus diebus*, §. fin. col. 2. D. *de condit. et demonstr.* et vide per Socin. consil. 21. 5. vol. col. penult. et fin. et per Alex. consil. 102. 1. vol. col. 2. et eod. vol. consil. 119. col. 1. et Oldral. consil. 118. col. 2.

(8) *Entregado.* Adde l. *liberto*, §. *Lucius*, D. *de annuis legat.* et l. *quibus diebus*, §. fin. et l. *ea*, D. *de condit. et demonstr.* et per Gloss. in l. 1. C. *de his quæ sub modo.* Et limita nisi testator expressè, vel tacitè voluit ante impleri, quam emolumentam consequatur, l. *Thais ancilla*, §. *Stichus*, D. *de fideicommiss. libert.* Bart. in dict. l. *quibus diebus*, §. fin. col. 2.

(9) *Recabdo.* Adde dict. l. *quibus diebus*, §. fin. et l. *eas*, D. *de condit. et demonstr.* l. *si tibi legatum est*, D. *de legat.* 3. et debet esse cum fidejussore, ut in dict. §. fin. ubi vide per Doctores. Et utrum indistinctè debeat caveri de modo implendo? Vide Bart. in dict. §. fin. col. 2. versic. *quæro*, ubi vide casus in quibus non est necesse cavere; et quando modus non est causa finalis, non cogitur quis cavere, l. *Titio centum*, in princ. D. *de condit. et demonstr.* et ex quo modus implendus rescipit commodum alterius, non dicitur continere causam finalem dispositionis, dict. l. *Titio centum*, in princ. et per Bart. in l. *si fundum per fideicommissum*, §. *Julianus*, D. *de legat.* 1. aliàs incipit, si *Titio*, et adde Paul. de Castr. in l. fin. D. *de condit. ob caus.* quod qui dicit causam fidalem, debet hoc probare.

(10) *Señorio.* Et infra, *luego que cumpliere*, ex istis verbis innuitur, quod ante impletionem modi, legatarius, cui est sub modo relicto, etsi præstiterit satisfactionem, de qua hic, non acquirit dominium rei legatæ; quod nullibi, si benè memini, vidi in jure communi expressum, licet in legato sub conditione sic, ut in l. *si fur*, D. *de usufruct.* in l. *et post litem*, §. *res*, D. *famil. ercisc.* l. 1. §. *servus*, D. *ad Syllanian.* imò contrarium videtur de mente Bart. in l. *quibus diebus*, §. *Terminus*, col. 4. D. *de condit. et demonstr.* dum tractat, quæ remedia competant hæredi, qui rem legatam sub modo tradit

legatario, si legatarius non implet modum. Facit etiam l. 1. C. *de donat. quæ sub modo*, per locum ab speciali, ubi in casu illo datur utilis rei vindicatio, et non conditio ob causam; et notat Gloss. in l. 1. C. *de his quæ sub modo*, et in rubr. D. *de condit. et demonstr.* Dic ergo, quod ista lex intelligatur, quod tunc acquirat dominium, scilicet irrevocabiliter, nam si non implet modum, privabitur legato cum fructibus receptis, ut in l. *liberto*, §. *Lucius*, D. *de annuis legat.* revocabiliter tamen benè transit domicilium præstita satisfactione, dict. l. *quibus diebus*, §. fin. l. *à Titio*, cum similibus, D. *de furt.*

(11) *Pudiere.* Adde l. *Titius*, D. *de condit. et demonstr.* et ibi Gloss. et l. 1. C. *de instit. et substitut.* l. *si fundum per fideicommissum*, §. 1. aliàs, l. *si Titio*, D. *de legatis* 1. et in l. *in testamento*, D. *de condition. et demonstr.*

(12) *Con, quia.* Sumpta sunt hæc ab Azon. C. *de fals. caus. adject. legat.* in summa.

LEY XXII.—Como vale la manda, o non, si la condicion que es puesta en ella, non se cumple por ocasion, o por otra manera (a).

Si la condicion que es puesta en la manda, fuesse en poder de la acabar de aquel a quien fue fecha, dezimos (1), que trabajandose el dela cumplir, quanto pudiesse, maguer non se cumpla por ocasion de aventura, e sin su culpa, estonce valdria la manda, tambien como si la condicion fuesse cumplida. E esto seria como si el testador mandasse alguna quantia cierta de maravedis a algund ome, si aforrasse su sieruo (b). Ca si el sieruo se muriesse (2) de su muerte, ante que lo aforrasse, o de otra manera por alguna ocasion, non lo mandando otri, vale la manda. E esto se entiende, quando el embargo de tal ocasion, como sobredicho es, auene en la persona de aquel que deve cumplir la condicion, o en la persona de aquel en quien se deve cumplir. Mas si el embargo auiniesse por otra persona alguna de fuera, assi como si matasse algund ome al sieruo (3), ante que lo aforrasse su señor, estonce non valdria la manda, nin es el heredero tenuto de la cumplir. Pero si algun testador mandasse aforrar su sieruo, so tal condicion, que fiziesse algun servicio a otro; si este atal se trabajasse quanto pudiesse, para cumplir aquel servicio, e gelo embargasse otro alguno, valdria la manda, e seria forro (4) el sieruo, tambien como si ouiesse cumplida la condicion. E esto es, porque las leyes siempre ayudaron a la franqueza, e a la libertad de los omes. Otrrosi dezimos (5), que quando algund testador fiziere manda so alguna condicion, que fuesse en poder de la cumplir de aquel a quien fue fecha, e de otro alguno, si acaesciesse que se non cumpliesse la condicion por culpa de aquel a quien fue fecha la manda, o por alguna ocasion que auiniere, que la embargasse de guisa que non se pudiesse cumplir; que estonce non valdria la manda. E esto seria, como si el testador dixesse assi: Mando a fulano ome mill maravedis, si casare (6) con tal muger. Ca, si aquel a quien fue fecha la manda, non quisiere fazer el casamiento con aquella muger, o si muriesse alguno dellos en ante que casassen, dezimos que non valdria la manda. Mas si se embargasse por culpa de la muger, que non quisiesse casar con el, estonce valdria la manda, e seria tenuto el heredero de la cumplir. E esto ha lugar en todas las otras cosas, en que tal condicion como esta fuesse puesta, segun que aqui diximos.

(a) L. 13, tit. 5, lib. 3 del F. R.

(b) En quanto á la esclavitud puede verse nuestra nota 1.ª á la L. 6, tit. 4 de esta Partida.

LEY XXII.—Si conditio potestativa per casum in personam impletis, vel ejus, in quo debet impleri, deficiat, habetur pro impleta: sed si facti tertii casus venit in persona ejus in quo impleri debet, habetur pro defecta, nisi sit conditio libertatis apposta, cujus favore habetur pro impleta: sed conditio mixta casu aut facto legatarii deficiens habetur pro defecta; si autem facti ejus in quo erat implenda, deficiat, habetur pro impleta. Hoc dicit.

(1) *Dezimos.* Prosequitur ista lex dicta Azon. C. *de condit. insert.* in summa, ad fin. col. et col. 2. et Gloss. in l. 1. C. *de instit. et substit.* et vide supra ead. Part. tit. 4. l. 14.

(2) *Se muriesse.* Quid si legatarius decesserit, an poterit conditio ista de manumittendo servum per hæredem ejus impleri, quod est dicere, an jus implendi conditionem transeat activè in hæredis implere debentis? Est satis dubia quæstio, de qua per Bart. in l. *cui fundus*, et l. *à testatore*, D. *de condit. et demonstr.* et in l. *si pœnam*, D. *quando dies legat. ced.* ubi dicit, quod de ista quæstione in ultimis voluntatibus sæpè dubitavit: crederem, quod in casu hujus legis ista facultas non transmitteretur in hæredem, licet conditio habuerit præcedentem dispositionem, ex notatis per Salic. in l. *si plures*, vers. 5. *quæro*, C. *de condit. insert.* et per Jason. in l. *si decem cum petiero*, col. 3. vers. *in quantum* Bart. D. *de verb. obligat.*

(3) *Al sieruo.* Non aperit ista lex, an servus occidatur à tertio vivo testatore, vel post mortem testatoris, et sic cum generaliter et indistinctè loquatur, generaliter videtur intelligenda, et quia etiam ita intelligit Glossa communiter approbata in l. *inde Neratius*, §. *idem Julianus*, in verbo *quam retrorsum*, D. *ad leg. Aquil.* et ita etiam videtur, quod debeat intelligi l. 14. tit. 4. supra ead. Part. ubi vide quæ dixi, et adde Azon. C. *de condit. insert.* in summa, in princ. 2. col. et nota istam legem ad intellectum dicti §. *idem Julianus*. Fortè tamen dici posset, quod lex ista Partitarum non decidat casum illum, quando servus à tertio fuit occisus vivo testatore, sed illum tantum, quando post mortem; cum ista lex prosequatur dicta Azon. ubi supra, ex cujus dictis expressè patet, quod loquitur, quando fuit occisus post mortem testatoris; dicit enim, si impediatur per alium, nihil consequor, sed impediens tenetur secundum qualitatem delicti, vel lege Aquilia, vel conditione furtiva, vel actione in factum, ut D. *ad leg. Aquil.* l. *inde Neratius*, §. *idem Julianus*: et de condit. furtiv. l. 5. et de condit. caus. dat. l. 5. ultim. et D. *de condit. et demonstr.* l. *quibus diebus*, 1. responso, et J. *quæsitum*; sed illo non existente solvendo, fortè æquum erit me admitti ad legatum, ut D. *de eo per quem factum erit*, in l. ultim. et sic Azon. aperit loquitur de occiso post mortem, nam si testatore vivo, non competit legatario actio contra occisorem, ut apertè dicit textus in dict. §. *idem Julianus*: unde non potest dici, quod quæstio illa, si occidatur servus vivo testatore, determinetur per istam legem Partitarum, neque per dictam l. 14. quæ expressè non loquitur in isto casu; et non potest negari, quin sit magna æquitas, ut in casu quo non competit actio contra occisorem ad æstimationem hæreditatis, quod conditio debeat haberi pro impleta, sicut etiam est in casu, quando occiditur post mortem testantis, et occisor non est solvendo, et sicut etiam est in casu, quando servus naturaliter moritur vivo testatore, ut in dict. §. *idem Julianus*, cum utrobique eadem ratio æquitatis videatur, prout ponderant Joan. de Imol. et Socin. in l. *in testamento*, la 2. D. *de condition. et demonstr.* et ibi respondent ad dictum §. *idem Julianus*, quod ille textus non dicat conditionem non haberi pro impleta, quando servus occiditur testatore vivo, sed solum negat actionem competere pro pretio hæreditatis contra occidentem; et tamen tali casu conditio debeat haberi pro impleta, cum sit eadem ratio, ac sic esset naturaliter mortuus, vel si esset occisus post mortem, et occidens non esset solvendo, ex quo illa littera illius §. ad hoc non repugnat, argumentol. *illud cum similibus*, D. *ad leg. Aquil.* et l. 1. §. *hoc interdictum*, D. *de fonte*. Cogita tamen, quia lex ista apertè facit differentiam, an servus moriatur naturaliter, vel occidatur à tertio, quoad effectum an conditio habeatur pro impleta, vel ne, et loquitur generaliter, et indistinctè: sed quod dixi post Imol. et Socin. fulcitur maxima æquitate.

(4) *Seria forro.* Adde l. *cum ita datur*, D. *de condit. et demonstr.* et l. fin. C. *de condit. inser.* e. est favore libertatis, ut subjicit.

T. IV.

(5) *Otrrosi dezimos.* Prosequitur dicta Azon. ubi supra col. 2. vers. *in secundo casu.*

(6) *Si casare.* Adde l. 14. tit. 4. ead. Partit. et quæ ibi dixi.

LEY XXIII.—Quando el fazedor del testamento manda algun sieruo o otra cosa en general, cuya due ser la escogencia.

Generalmente mandando el fazedor del testamento vn sieruo (a) a otro, non lo señalando, si el fazedor de la manda non auia mas de vno (1), el heredero detenele dar aquel sieruo (2), o otro tan bueno como el (5), aquel a quien es mandado: Mas si el testador ouiesse muchos sieruos (4), estonce es en escogencia de aquel a quien fue fecha la manda (5), de tomar vno dellos, qual quisiere. Fuera ende, que non puede escoger el mejor (6), nin el que fueere despensero, o mayordomo del testador, porque es sabidor del fecho de la herencia. Mas si el testador non ouiesse sieruo ninguno, estonce en escogencia es del heredero (7), de le comprar vn sieruo, que sea comúnalmente bueno (8), e dargelo: e lo que diximos del sieruo, deve ser guardado en las bestias (9), e en las otras cosas semejantes (10) que fuesen assi mandadas. Pero si el fazedor del testamento mandasse a otro vn as casas (11), e non las señalasse, deve el heredero darle vn as casas de las del testador, qual quisiere (12): e si non ouiesse mas de vn as casas (13), aquellas mismas deve entregar a aquel a quien fuesen assi mandadas. E si por aventura, el fazedor del testamento non ouiesse casas ningunas, estonce el heredero non es tenuto de comprar otras; antes dezimos, que non vale tal manda (14), ea semeja, que lo fizo por escarnio, mas que por otra cosa: e lo que diximos de las casas, ha lugar en todos los otros edificios (15), que fuessen assi generalmente mandados a otri.

(a) Respecto á la esclavitud, véase nuestra nota 1.ª á la L. 6, tit. 4 de esta Partida.

LEY XXIII.—Servo vel alio animali in genere legato, si testator habet unum, ille est dandus; si plures, eligat legatarius non meliorem, nec majordomum, vel dispensatorem, quia sciunt hæreditaria negotia; sed si nullum habet, emet hæres mediocre quem ipse elegerit: domo autem in genere legata vel edificio, si unam habet testator, illa debetur; si plures habet, quam hæres elegerit: si verò nullam habet, non valet legatum. Hoc dicit.

(1) *Mas de vno.* Facit in argumentum ad facultatem regiam alicui concessam, ut possit facere majoriam in unum ex filiis, quod etiamsi unum tantum filium habeat, possit in illius personam facere majoriam, et pro hoc optimè facit l. 1. §. *proximus*, D. *unde cogn.* et melius facit l. *si tibi electio*, §. 1. D. *de option. legat.* juncta Glossa ibi, et quod dicit Alexander allegando illam legem in l. *servi electione*, in princ. D. *de legat.* 1. neque obstat l. *atrum*, 9. D. *de assignand. libert.* et Gloss. in §. 1. *Instit. de assign. libert.* quia ibi ideo, quia in uno tantum liberti assignatio non erat necessaria, et sic esset superflua; hic verò etiam in unico filio ad effectum majoriæ, et vinculationis honorum, adhuc uno tantum existente est necessaria.

(2) *Aquel sieruo.* Quia cum talis servus reperitur in patrimonio testatoris, ille videtur legatus, licet in genere servus sit legatus. l. *si domus*, in princ. D. *de legat.* 1. facit l. 5. et ibi expressè notat Bart. D. *de vino, tritico, vel oleo legat.* et l. *si quis argentum*, in princ. et in §. *similique modo*, C. *de donat.* et ibi notat Baldus quod promittens certam quantitatem frumenti in genere, videtur promittere de suis fundis, si fundos habet; et quod legatum intelligatur de his, quæ sunt in domo, seu hæreditate, adde l. *Titia*, §. *Sempronie*, et l. *si uxori*, et ibi Bart. D. *de auro et argent. legat.*

(3) *Como el.* Fortè debet intelligi, si relictus in patrimonio non

posset dari fortè, quia esset mortuus; quia cum homo in genere fuerit legatus, genus perire non potest, l. *incendium*, C. si cert. pet. Sed contra hoc videtur, quia cum unicum tantum servum habebat, perinde videtur ac si in legato illum specificè demonstrasset, l. 1. D. de liber. et posth. l. fundus qui legatus, D. de feud instruct. unde si quis legat servum in genere, et habeat servos in patrimonio, et illi postea perierint, extinguetur legatum, et ita expressè firmat Raphael Cuma. in dict. l. legato generaliter, et in l. si ita legatum, in princ. eod. tit. et Alexander post eum in dict. l. legato. col. 3. vel dic, quòd si talis servus esset multum expediens hereditati, velutisi erat actor, vel castaldio, quem dando totius domus hereditarie adversionem induceret, ut D. de officio præsidi. l. fin. et l. legato generaliter, in princ. D. de legat. 1. quòd tunc poterit hæres præstare alium æquè bonum, ut hic; facit quod notat Paul. de Castr. in dict. l. si domus, in princ. ubi quærit, quid si testator legat domum, et non habeat nisi unam, et de illa non est verisimile, quòd senserit, quia reliquit filios, qui illam domum ingrediebantur, et ea indigebant, an valebit legatum in illa domo? Et tenet quòd non, quòd est singulariter notandum, licèt Alexand. ibi videatur hoc dictum impugnare, ne legatum domus sit illusorium, per illum textum; tamen in legato servi cessat istud inconveniens, quòd esset in domo, quæ consuevit habere fines facti hominis, et non à natura, ut homo, vel equus.

(4) *Muchos siervos.* Quid tamen si testator habens plures equos legat dicens, *lego Titio equum meum?* Vide per Bald. in l. 1. vers. sed quid si testator, C. de verbor. signif. ubi concludit, quòd intelligitur de eo quem testator habeat in usu, per l. si uxori mundus, §. 1. D. de auro et argent. legat.

(5) *Fecha la manda.* Concordat cum l. legato generaliter, D. de legat. 1. et l. si servus legatus, §. cum homo, eod. tit. et §. si generaliter, Institut. de legat. et ibi per Gloss. Limita, nisi verba executiva legati dirigantur ad hæredem, ut si testator dicat, quòd hæres det servum, quem legat in genere, quia tunc hæres erit electio, secundum Bart. in dict. l. legato generaliter, per l. plane, l. 1. §. si ita, D. eod. et per l. qui concubinam, §. 4. D. de legat. et cum Bart. transit Rapha. Cuma. et alii moderni ibi, Anton. et Joan. de Imol. in cap. indicante. de testam. Petrus tamen, et Cynus tenuerunt contrarium, quibus videtur adhærere Alexander in dict. l. legato generaliter. Item limita nisi testator senserit de certo, non tamen constat de quo, quia tunc electio est hæres, ut in dict. l. legato generaliter, §. 1. l. si quis à filio, §. si quis plures, eod. tit. quia tunc est potius declaratio, quàm electio.

(6) *El mejor.* Poterit ergo eligere mediocrem, et etiam pessimum si voluerit, etiam hærede invito, secundum Joan. de Imol. Paul. et Alexand. in dict. l. legato generaliter, licèt Angel. ibi tenuit contrarium; sed opinio Imol. et aliorum satis probatur in ista lege Partitarum, cum dixit: *qual quisierit, fueras ende que non puede escoger el mejor.* Nota ergo, quòd habens electionem rerum, non potest eligere meliorem; quòd fallit, ubi duæ tantum essent res, super quibus fieri deberet electio, quia tunc melior capi poterit, l. qui duobus, D. de legat. 1. Bald. in l. fin. §. 1. C. communia de legat. vers. pone, quòd sunt in hereditate; et procedet quòd hic dicitur, quòd non potest legatarius eligere meliorem, etiamsi expressè per testatorem electio sit data legatario, secundum Gloss. ibi et Bart. et tenent communiter Doctor. in l. 2. D. de option. legat. vide etiam per Bald. et Doct. in dict. l. fin. §. 1. C. communia de legat. et quia in hoc fuerunt opiniones, dic pro concordia, quia aut testator qui dedit electionem legatario, reliquit servos in patrimonio, quia tunc posset ex virtute talis electionis expressè legatæ eligere meliorem; si verò non reliquit, tunc non posset, et sic procedat opinio Gloss. et Bart. in dict. l. 2. D. de option. legat. istam concordiam ponit Imol. in dict. l. legato generaliter, col. 2. ubi etiam tenet Jason. refertque Aretin. et alios modernos ita tenere. Alexander tamen ibi videtur transire cum dictis Bart. in dict. l. 2. D. de option. legat. nullam faciens mentionem de ista concordia Joan. de Imol. et mihi magis placet, ut indistinctè procedat, quòd legatarius non eligat meliorem, sive à testatore sive à lege datur electio cum testator dando electionem legatario de his servis vel iumentis, quæ habet in patrimonio, exprimat quòd tacitè de iure inest, id est nihil debet operari, l. hæc verba, cum similib. D. de legat. 1. l. non rectè, C. de fidejussor. Propter auctoritatem tamen Imol. et aliorum, tu magis cogita; et facit pro opinione contra Imol. quia etiamsi electio expressè datur à testatore hæredi, non posset eligere pessimum, sed debet adhuc eligere me-

diocrem, ut in l. si hæres generaliter, D. de legat. 1. ergo idem debet esse, si detur legatario, quòd non possit eligere meliorem; et advertit, quòd ista locum habent, ubi electio datur legatario, vel hæredi in his rebus, quarum aliquam expedit potius non habere, ut est in servis, vel iumentis, vel similibus; in rebus verò inanimatis, quarum nulla inutilis est legatario, tunc in legato dubio comprehenditur, et censetur legata minima res, l. apud Julianum, §. Sejo, D. de legat. 1. l. nummis, D. de legat. 3. l. semper in obscuris, D. de regulis juris, Doctores communiter in dict. l. legato generaliter, §. 1. In legatis tamen piis id intelligitur, quòd majus est, non quòd minus, l. Titia, §. Sejo, et ibi Bart. notat D. de auro et argen. legat. Abb. in dict. cap. indicante, col. fin. ubi etiam Barbat. num. 12. hanc asserit communem opinionem. Baldus tamen novell. in tractata de dote, part. 6. in 73 privilegio, dubitat de hoc, et vul contrarium, motus ex textu in dict. §. Sejo, ubi Consultus ponderat consuetudinem donorum, quæ in templo illo ponebantur, quia erant tantum, vel aurea, vel argentea, et disponit, quòd debeant esse argentea; et sic ille textus potius probat contrarium, imò quòd id, quòd est minus, debeat; hoc idem tenet Decius in l. semper in obscuris, D. de regul. jur. qui ad istam partem ponderat cap. ex parte, de censib. et certè dictus §. Sejo multum urget pro opinione Baldi novell. prout communiter habemus in libris. Si tamen illa lex aliter debet haberi, prout ex castigationibus Holoandri lex illa legitur, et tradit Didacus à Carrubias in relectione sua in dict. cap. indicante, textus erit expressus pro contraria opinione, quam Barbat. asserit communem. Mihi satis est persuasum, quòd ista materia residere debent in iudicis arbitrio, qui attendit qualitate legantis, et ecclesiæ cui legatur, hoc decidat. Quid enim, si legans sit pauper homo, vel multos filios habens, quibus oportet hereditatem relinquere, nonne tunc potius etiam in legato pio iudicabitur id comprehendit, quòd est minus, quam quòd majus? Argumento cap. fin. 17. quæst. ultim. et bene facit ad hoc pulchrum dictum Baldi in l. 4. vers. sed pone quòd testator, C. de verb. signif. ubi quærit, si testator legavit equum suum armatum, quom tamen testator diversis modis armabat, nam quando ibat ad torneamenta, ponebat sibi phaleras, id est, ornamenta cum perlis et auro, quando vero accedebat ad prælium, ponebat phaleras de corio; et respondet quòd minores vel mediocres debebantur, quia tenere medium est viri prudentis, et legis à sapientibus instituta, ut in l. qui lancem, D. de auro et argen. legat. nisi propter eximiam nobilitatem testatoris atque legatarii amplius præsumitur, ut D. de donation. l. filius §. 1. et l. uxori. in fin. D. de legat. 3. l. plenum, §. equitii, D. de usu et habitatione. Hoc etiam expressè tenet Bald. in l. 3. C. de furt. ad fin. vers. extra nota, ubi dicit, quòd si testator mandat in ecclesia emi unum calicem, neque exprimit pretium, neque materiam, quòd intelligitur de calice honorabili, secundum consuetudinem illius ecclesiæ, et facultates testatoris, quia in relictis incertis ad pias causas semper est connexus tacitè arbitrium boni viri, argumento l. fideicommissa, D. de fideicommissar. libert. allegat etiam ad hoc dicit l. Titia, §. Sejo.

(7) *Del heredero.* Adde l. hujusmodi, §. si cui homo, cum ibi notatis, D. de legat. 1. et l. Titia testamentò, §. 1. D. de auro et argen. legat. Gloss. in dict. l. legato generaliter, quæ tamen non allegat dicta jura, et vide per Bart. in l. 4. D. de vino, tritico, vel oleo legat. quòd limita, nisi verba executiva legati à testatore prolata dirigantur, seu sint relata ad legatarium, ut si dixisset, quòd legatarius recipiat sibi servum vel bovem, quem in genere legat, ut dixi suprâ in gloss. super verbo a quien fue fecha la manda, vide ibi.

(8) *Bueno.* Et sic non potest dare pessimum, sed mediocrem, ut hic, et in l. si hæres generaliter, de legat. 1.

(9) *Bestias.* Veluti equis, vel aliis iumentis, bobus, vel aliis similibus. Et quid si dixit, *lego equum meum*, cum plures haberet? Dixi suprâ in gloss. super parte el mejor.

(10) *Semejantes.* Quæ habebat terminos à natura, sicut homo, equus, vel bos, secundum Bart. in l. si domus, in principio, D. de legat. 1. secus ergo erit, si legetur lanx, vel scutella, seu quid simile inanimatum, quòd facti hominis finis habere consuevit, ut in dict. l. legato generaliter, in fin. et per gloss. in cap. indicante, de testam. et nota in l. qui lancem, D. de auro et argen. legat. neque in his hæres cogetur eligere mediocrem, sed potest dare id quòd est minimum, Glossa, et communiter Doctores in dict. l. legato generaliter, ubi latè per Jason. Quid autem si testator, qui legavit scutellam, vel vestem, nullam scutellam, vel vestem habeat in patrimonio? Alberic.

tenet in l. si domus, in princ. D. de legat. 1. quòd tunc non valet legatum, nisi ex aliquo adjuncto possit constare, ad quòd possit terminari, seu referri: vide ibi per eum, et quæ dico inferiùs, in gloss. proxima.

(11) *Vnas casas.* Idem est dicendum, si legaret fundum; nam hæres debet dare unum fundum ex his, quæ testator reliquit: unde quòd hic disponitur in domo, habet etiam locum in fundo in genere legato: ita vult Gloss. relata ad textum in l. si domus, D. de legat. 1. de qua ista sumpta est, et hoc tenent Jacob. de Aren. Petrus, et Cynus, Bald. Raphael. Joan. de Imol. Paul. de Castr. et Alexand. ibi, et ita intelligunt l. cum post, §. gener, D. de jur. dot. contra Glossam ibi; licèt opinionem Glossæ in §. gener, sequantur Bart. Angel. et Imol. in l. ita stipulatus, in 8 oppos. D. de verbor. oblig. et Angel. in dict. l. si domus, ut sit differentia inter legatum fundi, et domus: sed magis placet prima opinio, eo quia testator videtur sensisse de uno ex suis fundis, et in eo modo et forma, prout erat in usu testatoris. Quid autem si legaret plantam, vel vestem, vel quid simile? Vide quæ dixi suprâ in gloss. proxima ad fin. contra id tamen, quòd ibi dixi, tenet Paul. de Castr. in dict. l. si domus, in princip. dicens, hoc esse durum, et vult, quòd in aliis rebus a domo generaliter legatis, legatum valeat, et intelligatur secundum consuetudinem regionis, l. si servus plurimum, §. fin. D. de legat. 1. l. Titia, §. 1. D. de auro et argen. legat. illud tamen, quòd in dicta glossa dixi, tenetur communiter, et tenet Gloss. in l. quid in rerum, §. fin. D. eod. in verbo eam: limita tamen, nisi legatum esset piùm, ut dixi suprâ in gloss. super parte el mejor, allegando Bald. in l. 1. C. de verbor. signif. Et pro opinione Pauli de Castr. videtur facere ista lex Partitarum, quatenus ad finem dicit, quòd dicta in domo procedant in aliis ædificiis, et non extendit ad res mobiles in genere legatas, quæ fines habeant facti hominis: et certè dura videtur illa communis opinio, quòd legatum sit derisorium, sicut est in domo, si quis in genere vestem leget alicui, vel capsam, vel quid simile.

(12) *Qual quisiere.* Concordat cum dict. l. si domus, in princip. si tamen testator duas habebat domos, unam in domicilio, aliam extra, legasse intelligitur illam, quam habebat in domicilio, argumento l. quæ conditio, §. 1. D. de condit. et demonstr. secundum Bald. in dict. l. si domus, in princip. et sequitur ibi Alexand.

(13) *Casas.* Nota ista legem; et videtur satis rationabile argumento l. 2. D. de liber. et posthum. et l. fundus qui locatus, D. instructo vel instrum. et facit ista lex contra id quòd dixit Paulus de Castr. in dict. l. si domus, in princip. de quo dixi suprâ in gloss. super parte el mejor, quando testator reliquisset domum, et unicam tantum habebat, quam filii ejus hæredes indigebant, quòd illa non sit danda, et quòd legatum non valeat, nam hic probatur contrarium; et contra Paul. tenet Alexand. in dict. l. si domus, ad fin. principii, et in dict. l. legato generaliter, et bene: unde filii aliam sibi domum acquirerent, vel conducent, nisi aliter de mente testatoris appareat: et ista conferunt ad quæstionem, testator habens duos filios fecit majoriam in primogenitum de certis rebus, et postea ædificavit magnam domum, quam dicebat, quòd volebat eam pro majoria, et deinde in suo testamento dixit, quòd legabat filio secundo domum, non designans quam domum, nam si contat de voluntate patris, quòd dictam domum voluit esse majoriæ, legatum domus in secundo filio erit derisorium, per dict. l. si domus, in princ. si de hoc non constaret, deberet domus dari secundo filio per istam et illam legem. Nota etiam, quòd si testator fecit majoriam de domo sua, in qua habitabat, venient etiam domus alienæ quæ erant appendices istius domus, Bart. in l. prædiis, §. qui domum, ubi et bonus textus, D. de legat. 3. ubi etiam habetur de horto; et vide per Alex. consil. 26. vol. 4. et Joan. Cirier. in tract. primogenituræ, lib. 2. q. 4. et Andræam Tiracellum in tract. de nobilitate, et jure primogenitorum, quæst. 73.

(14) *Non vale tal manda.* Limita, nisi testator daret legatario electionem de domo, quam veli, nam tunc etiamsi nullas domos testator in patrimonio reliquerit, tenet legatum per l. Titia, §. 1. in fine, D. de auro et argen. legat. et tenet Alberic. post Nicol. de Neapol. in dict. l. si domus, in princ. Limita etiam, secundum Paul. de Castr. in dict. l. si domus, in princip. quòd non habeat locum in legato habitationis in genere, quia licèt testator nullas reliquerit habitationes in patrimonio, debet præstari habitatio secundum qualitatem legatarii, et tenebitur hæres solvere pensionem talis domus, per textum in l. cum antiquitas, C. de usufruct. quòd multum ibi exaltat Alexander dicens, quòd multi dixissent contrarium.

(15) *Otros edificios.* Nota bene, et adde Gloss. in dict. l. quod in rerum, §. fin. in verbo eam, quæ hoc exemplificat in navi.

LEY XXIV. — En que manera dene ser dado el gobierno, a aquellos a quien es mandado en el testamento.

Gouernos (a) mandan dar los fazedores de los testamentos a otros, que non dizen quanto, nin en que manera los deuen dar los herederos: en tal caso como este dezimos (1), que si el testador, que mando gouernos a otro, era vsado en su vida (2) de dar cierta quantia de pan, o de dinero por gouerno, a aquel a quien hizo la manda, tenudo es el heredero de darle otro tanto. E si por auentura non daua como cosa cierta, estonce de uelo dar, segun quel ome fuere (3) aquel a quien fuesse fecha la manda del gouierno, e segun fueren los bienes (4) que heredo del testador.

(a) Alimentos.

LEX XXIV. — Legatis alimentis, sine quantitate præstabantur, sicut testator consuevit; et si non consuevit, secundum legatarii personam, et facultatem hereditatis. Hoc dicit.

(1) *Dezimos.* Sumpta est ista lex à l. si cui annuum, D. de ann. legat. et à l. cum alimenta, D. de aliment. et cibari. legat. in princip.

(2) *Vsado en su vida.* Quid si est diversitas in usu, nam aliter præstabat tempore mortis, aliter antea? Dic. quòd inspicitur tempus mortis, l. Mela, §. 1. D. de aliment. et cibari. legat. Et an comprehendet hoc legatum ea quæ non ordinariè, sed extraordinariè testator solitus erat præstare? Vide l. Sejo, §. medico, D. de ann. legat. et vide quòd notabiliter per illam legem consuluit Oldradus consil. 129. incipit, in quæstione, qua quæritur, an illud quòd solitum est præstari Archidiacono, etc. et quòd etiam per illam legem notat in consil. 216. incipit, circa primum articulum, an obitus in mensæ facultatibus computentur.

(3) *Quel ome fuere.* Nam pro modo ætatis, quia aliter puero, et aliter iuveni, vide l. cum unus, §. finali, D. de aliment. et cibari. legat. aliter militi, et aliter rustico, dict. l. si cui annuum, et tradit Joan. de Platea in l. super creandis, C. de jure fisci, lib. 10.

(4) *Los bienes.* Adde l. cum alimenta, D. de aliment. et cibari. legat. et limita, ut in casu l. cum unus, §. fin. D. eod. et leges, quæ dicunt, quòd alimenta quæque debent moderari secundum facultatem patrimonii, ut in l. jus alimentorum, D. ubi pupill. educar. debent intelligi non respectu valoris, sed respectu reddituum, Imperator, in fin. et ibi notat Bart. D. ad Trebell. et in dict. l. jus alimentorum, in princip. unde si fructus non sufficiunt ad alimenta, non propterea hæres tenebitur immobile vendere, ut est textus singularis in l. qui bonis, vers. dummodo, D. de cession. bonor. quem ad hoc dicit singularem Joan. de Plat. in l. super creandis, in fin. C. de jure fisci, lib. 10. illam etiam legem ad hoc dixerunt singularem: Baldus et Angel. in locis relatis per Alexand. in dict. Imperator, in 4. notab. quòd tamen limitabis secundum Joan. de Imola in dict. l. Imperator, quando debentur alimenta alteri, quàm illi, qui est futurus dominus bonorum; nam si debeantur tali futuro domino, posset fieri alienatio, et valeret per l. 1. §. mulier, D. de vent. in posses. mit. et sequitur Alexand. ibidem, et potest induci ad majoriæ bona, ut tali casu non obstante prohibitione alienationis possent vendi, facit authent. res quæ, C. communia de legat. ubi Bart. contra Gloss. ibi. Item, si tractaretur de alendis servis hereditariis, si fructus non sufficiunt, possunt vendi corpora hereditatis, l. Divus, D. de petit. heredit. ubi hoc notat Angel. Limita etiam in casu authent. contra cum rogatus, ubi etiam Ang. C. ad Trebell.

LEY XXV. — Como aquel a quien es mandada escogencia de alguna cosa, non se puede arrepentir, despues que la ouiere escogido.

Escogencia otorgan los testadores a las vegas a algund ome, que escoja de dos cosas, quel manda, la vna, qual quisiere. E quando la manda es fecha en esta manera, dezimos, que si escogiere vna vez para si al-